

Wyzwania współczesnego świata a rola szkoły w kształtowaniu niezbędnych kompetencji

Celem artykułu jest przybliżenie Czytelnikowi aktualnego stanu polityki międzynarodowej w zakresie rozwoju kompetencji społecznych i obywatelskich oraz upowszechnienie praktycznych rozwiązań realizowanych przez Wydział Rozwoju Kompetencji Społecznych i Obywatelskich Ośrodka Rozwoju Edukacji.

Nowe trendy społeczne, pogłębianie się wzajemnych zależności, dynamiczny rozwój społeczności lokalnych i zmiany zachodzące w skali globalnej powodują coraz większe zapotrzebowanie na kształtowanie u młodych ludzi umiejętności życia i działania w zmieniającym się otoczeniu. Znacznie wzrasta rola nauczycieli, wychowawców i w ogóle szkoły w szerzeniu wartości demokratycznych poprzez aktywne i oparte na uczestnictwie nauczanie. „Obecnie dużą uwagę zwraca się na postępy uczniów w nauce, ale nie możemy zapominać o innej ważnej roli szkolnictwa, a mianowicie: krzewieniu wartości i kompetencji społecznych, które są warunkiem koniecznym pokojowego współistnienia we współczesnym globalizowanym świecie” (Bäckman, Trafford,

2008). Aby móc pełnić tę rolę, nauczyciele powinni posiadać odpowiednie kompetencje społeczne i obywatelskie. Niestety, nie są one kształtowane na etapie przygotowania nauczycieli do pełnienia przez nich ich przyszłej roli, ponieważ nie znajdują się w programach studiów wyższych. Do szkoły trafiają więc osoby przygotowane do nauczania poszczególnych przedmiotów, lecz nieprzygotowane do aktywnego budowania kultury demokracji i poszanowania praw człowieka w procesie dydaktyczno-wychowawczym.

Reformy edukacyjne będą skuteczne wtedy, kiedy zmieni się relacja nauczyciel – uczeń z autorytarnej na pełną wzajemnego szacunku współpracę. Do budowania takiego typu relacji nauczycielom są potrzebne

właśnie kompetencje społeczne i obywatelskie. Obecnie rozwijanie tych kompetencji zależy jedynie od gotowości i woli poszczególnych nauczycieli, zaś formy doskonalenia w tym kierunku są proponowane jako doskonalenie oferowane przez placówki systemu oświaty oraz instytucje pozarządowe.

Wiodącym międzynarodowym dokumentem określającym kierunki działań w państwach sygnatariuszach Europejskiej Konwencji Kulturalnej jest *Karta Edukacji Obywatelskiej i Edukacji o Prawach Człowieka Rady Europy*. Czytamy w niej: „Edukacja odgrywa zasadniczą rolę w promowaniu podstawowych wartości Rady Europy – demokracji, praw człowieka oraz rządów prawa, a także w zapobieganiu naruszeniom ▶

▶ praw człowieka. Co więcej, edukacja jest w coraz większym stopniu postrzegana jako środek hamujący przemoc, rasizm, ekstremizm, ksenofobię, dyskryminację i brak tolerancji. Wzrost świadomości w tym zakresie został odzwierciedlony poprzez przyjęcie *Karty Edukacji Obywatelskiej i Edukacji o Prawach Człowieka Rady Europy* przez 47 Państw Członkowskich w ramach Zalecenia Rec(2010)7 Komitetu Ministrów. *Karta* została opracowana w wyniku szeroko zakrojonych kilkuletnich konsultacji, nie jest dokumentem wiążącym. Będzie ona ważnym punktem odniesienia dla wszystkich osób zajmujących się edukacją obywatelską oraz edukacją o prawach człowieka. Spodziewane jest również, że *Karta* wskaże kierunki i doprowadzi do podejmowania właściwych działań w Państwach Członkowskich, a także upowszechniania dobrych praktyk oraz podnoszenia standardów w Europie i poza nią” (Rada Europy, 2010).

W *Karcie* podane są definicje edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka:

a. **Edukacja obywatelska** oznacza edukację, szkolenia, podnoszenie świadomości, informowanie oraz działania, których celem jest wyposażenie uczących się w wiedzę, umiejętności oraz kształtowanie ich postaw i zachowań mających wzmacniać realizację oraz obronę praw i obowiązków, poszanowanie różnorod-

ności wraz z odgrywaniem aktywnej roli w społeczeństwie demokratycznym przy jednoczesnym promowaniu i ochronie demokracji oraz rządów prawa.

b. **Edukacja o prawach człowieka** oznacza edukację, szkolenia, podnoszenie świadomości, informowanie oraz działania, których celem jest wyposażenie uczących się w wiedzę, umiejętności oraz kształtowanie ich postaw i zachowań służących wzmocnieniu udziału tych osób w działaniach na rzecz budowania i obrony powszechnej kultury praw człowieka w społeczeństwie, mając na uwadze promowanie i ochronę praw człowieka i podstawowych wolności.

Zostały ponadto określone trzy rodzaje edukacji służące do kształtowania kompetencji społecznych i obywatelskich:

c. **Edukacja formalna** oznacza ustrukturyzowany system kształcenia i szkolenia, zachodzący się od poziomu przedszkolnego i podstawowego, poprzez szkoły gimnazjalne i ponadgimnazjalne, aż po uniwersytet. Z zasady odbywa się w ramach instytucji kształcenia ogólnego i zawodowego oraz prowadzi do uzyskania świadectwa.

d. **Edukacja nieformalna** oznacza wszelkie, realizowane poza edukacją formalną, zaplanowane formy edukacyjne, opracowane w celu poszerzenia umiejętności i kompetencji.

e. **Edukacja pozaformalna** oznacza trwający całe życie proces, w ramach którego każda osoba kształtuje postawy i wartości oraz nabywa umiejętności i wiedzy, czerpiąc z oddziaływań i zasobów edukacyjnych występujących w jej środowisku oraz z życia codziennego (rodzina, grupy rówieśnicze, sąsiedzi, spotkania, biblioteka, media, praca, zabawa itp.).

Powszechnie uważa się, że nauczyciele odgrywają kluczową rolę w promowaniu demokratycznego nauczania poprzez stosowanie metod aktywnych i opartych na współpracy. Powodzenie programów edukacji obywatelskiej i edukacji na rzecz praw człowieka w dużej mierze zależy od środowiska nauczycielskiego.

Ministrowie edukacji z 47 krajów członkowskich Rady Europy w *Deklaracji Końcowej ze Stałej Konferencji Ministrów Edukacji* (Stambuł, maj 2007) uznali, że kompetencja obywatelska jest jedną z pięciu kompetencji niezbędnych w promowaniu kultury demokracji i spójności społecznej (pozostałe kompetencje to: międzykulturowa, różnorodna, interpersonalna i społeczna).

Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy uczyniło kolejny krok naprzód, przyjmując w październiku 2008 r. Zalecenie 1849 (2008) w sprawie promowania kultury demokra-

cji i praw człowieka w drodze kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli. Zgromadzenie rekomenduje w nim między innymi, aby: „Komitet Ministrów wezwał rządy i odpowiednie władze państw członkowskich do zrobienia dobrego użytku z wiedzy specjalistycznej i doświadczeń nabytych w tej dziedzinie przez Radę Europy, a w szczególności (...) kompetencje niezbędne do promowania kultury demokracji i praw człowieka w klasach szkolnych powinny zostać wprowadzone do programów nauczania obowiązujących w kształceniu nauczycieli wszystkich przedmiotów objętych programem nauczania” (Zgromadzenie Rady Europy, 3.10.2008).

To zalecenie powinno być rozpatrywane nie tylko w ramach politycznych, ale także w szerszym kontekście prac międzyrządowych, poświęconych kwestiom edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka, które Rada Europy podejmuje od 1997 r., oraz realizacji głównego celu programu Rady Europy – *Uczyć się i żyć w demokracji*, którym jest rozwój:

- „w poszczególnych państwach członkowskich oraz poza ich granicami – potencjału do szkolenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli w zakresie edukacji oraz partnerstwa z członkami i organami społeczeństwa obywatelskiego, ze szczególnym uwzględnieniem społeczności lokalnych

i organizacji pozarządowych” (Council of Europe, 2006).

W wielu krajach europejskich istnieje przepaść między oficjalną polityką i deklaracjami dotyczącymi edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka a rzeczywistością praktyką w szkołach. Jak pokazał sondaż przeprowadzony przez Eurydice (Sieć Informacji o Edukacji w Europie), mimo że edukacja obywatelska coraz częściej znajduje należne sobie miejsce w szkolnych programach nauczania, to tylko w niektórych państwach stanowi ona składową procesa kształcenia nauczycieli.

Jednym z dostrzeżonych ostatnio wyzwiań, którym musimy sprostać, jest zdolność do „rozwoju bardziej wydajnych i wszechstronnych szkoleń dla nauczycieli zarówno na poziomie ich kształcenia w szkołach wyższych, jak i późniejszego doskonalenia zawodowego”. „Powszechnym w Europie Zachodniej standardem są ograniczone i sporadyczne szkolenia nauczycieli i w zakresie edukacji obywatelskiej, i edukacji o prawach człowieka. Większość z nich zazwyczaj odbywa się w czasie kształcenia nauczycieli i ma charakter ogólny, z kolei na etapie doskonalenia są one fakultatywne. Nie jest to rozwiązanie sprzyjające rozwijaniu skutecznej edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka. Na tej podstawie można żywić poważne

wątpliwości co do zdolności i efektywności nauczycieli w promowaniu bardziej aktywnego i uczestniczącego podejścia, które w wielu krajach jest łączone z reformą modelu edukacji obywatelskiej” (Bírzéa i in., 2004).

Kształcenie nauczycieli, od samego początku istnienia Rady Europy, było dla niej sprawą wielkiej wagi, zajmowało szczególne miejsce pośród innych działań podejmowanych przez nią na polu edukacji. Na przykład w ramach przygotowania i organizacji Europejskiego Roku Edukacji Obywatelskiej (2005) Rada Europy wydała *Poradnik szkolenia nauczycieli edukacji obywatelskiej i praw człowieka*, w którym znaleźć można skierowane do rządów i władz oświatowych państw członkowskich zalecenie wprowadzenia systematycznego i skoordynowanego podejścia do szkolenia nauczycieli w zakresie edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka. W książce tej przedstawiono przykłady dobrych praktyk stosowanych w doskonaleniu nauczycieli. Postulowano także, aby na etapie kształcenia przyszłych nauczycieli podjąć dodatkowe działania na rzecz rozwoju i wzmocnienia podstawowych kompetencji nauczycieli w dziedzinie edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka.

W niniejszym artykule rekomendujemy ▶

Konferencja Doktor Korczak nadal uczy

12 listopada 2012 r. odbyła się konferencja *Doktor Korczak nadal uczy*, zorganizowana przez Ośrodek Rozwoju Edukacji przy wsparciu Polskiego Stowarzyszenia im. Janusza Korczaka. Honorowy patronat nad konferencją objął Rzecznik Praw Dziecka Rzeczypospolitej Polskiej. Celem spotkania było zwrócenie uwagi na rolę pedagogiki Korczakowskiej w pogłębianiu i promowaniu wiedzy o godności i prawach dziecka.

Polecamy publikację ORE poświęconą tematyce prawa dziecka *Kompasik – edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi*.

[Więcej informacji](#)

▶ przetłumaczoną i wydaną przez Ośrodek Rozwoju Edukacji publikację *Edukacja obywatelska i edukacja na rzecz praw człowieka jako zadanie wszystkich nauczycieli. Opis kompetencji nauczycielskich oraz sposobów ich rozwijania*, która jest bogatym zbiorem materiałów przygotowanych w ramach programów edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka, realizowanych pod auspicjami Rady Europy w ciągu ostatnich dziesięciu lat.

Stanowi ona zarazem uzupełnienie trzech innych opracowań poświęconych zagadnieniom edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka, którymi są:

- *Poradnik szkolenia nauczycieli edukacji obywatelskiej i edukacji na rzecz praw człowieka* pod redakcją T. Huddlestona z 2005 r., zawierający zalecenia skierowane do rządów i władz oświatowych, dotyczące potrzeby wprowadzenia systematycznego i skoordynowanego podejścia do szkoleń nauczycieli w zakresie edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka.
- *Demokracja w kierowaniu szkołą* E. Bäckman i B. Trafforda z 2007 roku – pozycja poświęcona zagadnieniom funkcjonowania szkoły i kierowania nią, rozpatrywanych pod kątem edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka.
- *Poradnik zapewniania jakości edukacji oby-*

watelskiej w szkołach C. Bırzei i in. z 2005 roku, zawierający narzędzia pomocne we wdrażaniu standardów i procesów zapewniających jakość realizacji edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka.

Projekt stanowiący podstawę publikacji *Edukacja obywatelska i edukacja na rzecz praw człowieka jako zadanie wszystkich nauczycieli. Opis kompetencji nauczycielskich oraz sposobów ich rozwijania* jest realizacją postulatu: „to oni (nauczyciele) wprowadzają i wyjaśniają nowe pojęcia i wartości, ułatwiają zdobywanie nowych umiejętności i kompetencji oraz stwarzają warunki, które pozwalają osobom uczącym się stosować te umiejętności i kompetencje w życiu codziennym w domu, szkole i społeczności lokalnej”.

Celem poradnika jest omówienie kompetencji niezbędnych dla nauczycieli w realizacji edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka, wskazanie im kierunków rozwoju, związanych z pracą dydaktyczną i wychowawczą.

Przy opracowywaniu książki konsultowano się z wieloma ekspertami i praktykami, którzy odegrali bardzo istotną rolę w wyborze i zdefiniowaniu kompetencji nauczycielskich. Treść publikacji została gruntownie zmodyfikowana po konsultacjach z działającą w ramach programu *Pestalozzi* siecią

edukatorów pochodzących z 14 krajów europejskich, a proponowane rozwiązania wstępnie przetestowano w wielu z nich. Cennych uwag dostarczyli również krajowi koordynatorzy edukacji obywatelskiej oraz osoby skupione w ich regionalnych sieciach.

W książce przedstawiono podstawowe kompetencje przydatne nauczycielom do realizacji edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka w ramach prowadzonych przez nich zajęć lekcyjnych, z uwzględnieniem kontekstu ogólnoszkolnego i powiązań ze społecznością lokalną. Książka jest przeznaczona dla nauczycieli różnych przedmiotów, pracujących we wszystkich typach szkół, na różnych szczeblach edukacji (nie tylko dla nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie), jak również dla nauczycieli akademickich zatrudnionych w uczelniach wyższych oraz nauczycieli konsultantów i edukatorów zajmujących się doskonaleniem nauczycieli.

W publikacji omówiono 15 kompetencji w podziale na cztery grupy (A, B, C i D). Odpowiadają one problemom i zagadnieniom, jakie nauczyciele szkół, nauczyciele akademicy, edukatorzy i nauczyciele konsultanci mogą napotkać w trakcie realizacji edukacji obywatelskiej i edukacji na rzecz praw człowieka. ▶

Fotorelacja z konferencji

► Grupa A

Rozumienie edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka oraz wiedza z tego zakresu

Kompetencje z tej grupy odnoszą się do ustalenia istoty edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka oraz podstaw wiedzy potrzebnej nauczycielom do zapewnienia jasno wyznaczonego kierunku procesu nauczania. Odpowiadają na pytanie: Co możemy zrobić, by wdrożyć edukację obywatelską i edukację o prawach człowieka do klasy, szkoły i szerszej społeczności lokalnej?

Nauczyciele powinni wiedzieć:

- co stanowi podstawową wiedzę z zakresu edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka i jakie są zasady tej edukacji;
- jakie są główne koncepcje edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka;
- jakiego rodzaju umiejętności, wartości i postawy są kształtowane podczas realizacji zajęć z zakresu edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka;
- jak podzielić poszczególne składowe programy nauczania edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka na jednostki, tak aby najlepiej dopasować je do warunków panujących w szkole.

- Do tej grupy należą cztery kompetencje:

Kompetencja 1.

Cele i zadania edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka
Zrozumienie szczególnej roli edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka w kształtowaniu wiedzy, umiejętności oraz postaw, które wzmacniają młodzież, budują sprawiedliwość społeczną oraz poszerzają zakres swobód demokratycznych.

Kompetencja 2.

Kluczowe międzynarodowe dokumenty oraz zasady edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka
Znajomość ustanowionych przez ONZ, Radę Europy oraz Unię Europejską podstaw systemowych, zasad i kluczowych koncepcji edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka w tej postaci, w jakiej uformowały się one w ramach dialogu międzynarodowego, oraz ich przeniesienia na grunt polityki krajowej, lokalnej i szkolnej, z uwzględnieniem roli odgrywanej przez nauczycieli w sali lekcyjnej i poza murami szkoły.

Kompetencja 3.

Treść programu nauczania z zakresu edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka
Znajomość czterech wzajemnie powiązanych wymiarów: politycznego i prawnego, społecznego i kulturowego, ekonomicznego oraz europejskiego i globalnego.

Nauczyciele powinni być w stanie krzewić w uczniach wiedzę, umiejętności, postawy i wartości obywatelskie, niezbędne do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Kompetencja 4.

Różne możliwe konteksty wdrażania edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka
Realizacja edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka w szkole w trzech formach organizacyjnych: osobny przedmiot nauczania (przedmiotowość), ścieżka międzyprzedmiotowa (interdyscyplinarność), podstawowa składowa kultury szkoły uwzględniająca zaangażowanie społeczności lokalnej (aspekt wychowawczy).

Grupa B

Edukacja obywatelska i edukacja o prawach człowieka w procesie dydaktyczno-wychowawczym

Kompetencje z tej grupy dotyczą wdrażania metod edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka w klasie i szkole. Dzięki ich nabyciu można odpowiedzieć na pytanie: Jak możemy wprowadzić edukację obywatelską i edukację o prawach człowieka w naszej szkole?

Nauczyciele z pewnością będą chcieli znaleźć rozwiązania następujących problemów: ►

- jak mogę zaplanować lekcje, aby zachęcić uczniów do uczenia się w sposób aktywny;
- z którymi nauczycielami mogę nawiązać współpracę przy włączaniu do programu nauczania elementów edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka;
- jakimi wartościami kierują się uczniowie z klasy i jak możemy tworzyć wspólnotę osób uczących się;
- na ile komfortowo i pewnie będę się czuć, poruszając kwestie kontrowersyjne;
- czy są jakieś przykłady dobrych praktyk oceniania pracy uczniów, które mogę zastosować w klasie.

Uwzględnienie zasad i praktyk edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka w ramach nauczania poszczególnych przedmiotów w celu poszerzenia wiedzy, wzbogacenia umiejętności i pogłębienia uczestnictwa młodych obywateli w społeczeństwie demokratycznym.

Kompetencja 7.

Budowanie pozytywnego klimatu szkoły
Ustanowienie jasnych zasad umożliwiających stworzenie atmosfery zaufania, otwartości i wzajemnego szacunku. Stosowanie zasad edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka w procesie wychowania w celu tworzenia pozytywnego etosu szkoły i zapewniania warunków sprzyjających efektywnemu uczeniu się.

Kompetencja 8.

Nauczanie kwestii budzących kontrowersje

Obszerny repertuar strategii i metod nauczania, w tym technika stawiania pytań całej klasie i przez całą klasę, kształtujących umiejętność dyskusji, zwłaszcza o kwestiach drażliwych i kontrowersyjnych.

Kompetencja 9.

Stosowanie różnorodnych form i metod oceniania

Stosowanie różnorodnych form oceniania, w tym samooceny i oceny wzajemnej, w celu

określenia i docenienia postępów uczniów oraz ich osiągnięć w zakresie edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka.

Grupa C

Edukacja obywatelska i edukacja o prawach człowieka w działaniu

Zdrowe wielokulturowe społeczeństwo angażuje się w dialog i demokratyczną interakcję przekraczającą bariery społeczne i kulturowe. Szkoły są instytucjami mogącymi pomóc w budowaniu mostów i przełamywaniu barier w społecznościach. Ten ważny aspekt inkluzyjnego obywatelstwa z istoty pociąga za sobą postawę antyrasistowską i poszanowanie praw człowieka. Szkoły powinny zatem starać się czerpać z kontekstu lokalnego, opierając na nim swoje działania. Trzeba pamiętać, że stanowią one kluczowy czynnik sprzyjający budowie spójności społecznej – jeśli nie utrwala prowadzonej edukacji międzykulturowej w środowisku lokalnym, to zamiast szukania praktycznych rozwiązań, mogą ograniczyć się do wykonywania gestów symbolicznych. Byłoby to ślizganie się po powierzchni, nie zaś wykorzystywanie nadarzających się możliwości. Nauczyciele muszą więc uczynić z „działań na rzecz zmiany” naturalny składnik swojej praktyki edukacyjnej, a nie coś wyjątkowego i rzadko występującego.

Ten zestaw kompetencji wymaga wypro-

oŚwiatowe Trendy

Okno na funkcjonowanie systemu edukacji w Irlandii Północnej (a pośrednio i Wielkiej Brytanii) otwiera szeroko strona internetowa [Generalnej Rady Nauczycielskiej dla Irlandii Północnej \(GTCNI\)](#). GTCNI to prawnie ustanowiony, niezależny organ zajmujący się sprawami zawodowymi nauczycieli, podnoszeniem rangi tego zawodu oraz promocją najwyższych standardów profesjonalnych i najlepszych praktyk. Wśród wielu cennych i informacji strona ta zawiera wiele praktycznych materiałów pozwalających przyjrzeć się systemowi kształcenia i doskonalenia kompetencji zawodowych.

Jedna z [podstron](#) pozwala zapoznać się m.in. z uporządkowanym zbiorem kompetencji zawodowych, którymi każdy nauczyciel jest zobowiązany wykazać się w celu uzyskania/utrzymania statusu nauczyciela z prawem do wykonywania zawodu.

► wadzenia edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka poza mury szkoły. Dzięki nabyciu tych kompetencji można odpowiedzieć na pytanie: Z kim możemy to zrobić? Podejmowane przez młodych ludzi działania z zakresu edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka mają niewielkie szanse na sukces, jeśli będą nieprzemyślane.

Tym samym podstawowe pytania związane z tą grupą kompetencji to:

- jakie umiejętności wykorzystywania informacji i krytycznego myślenia stanowią warunek czynnego uczestnictwa w życiu społecznym;
- jakie projekty z zakresu edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka są najbardziej odpowiednie dla młodych ludzi chcących działać na rzecz zmian;
- w jaki sposób nauczyciele mogą pracować z partnerami zewnętrznymi, aby ułatwić dzieciom i młodzieży prowadzenie kampanii w sprawach ich interesujących;
- dlaczego i jak opracowywać projekty odnoszące się do takich kwestii jak: uprzedzenia, dyskryminacja i rasizm.

Kompetencje te angażują uczniów w działania na rzecz zmian – tym samym czasami odnoszą się do kwestii kontrowersyjnych – i uznają krytyczne myślenie i stawianie pytań za podstawowe elementy procesu edukacyjnego:

- w jakim społeczeństwie żyjemy;
- w jakim społeczeństwie i świecie chcielibyśmy żyć w przyszłości;
- co mogę wraz z innymi zrobić, by doprowadzić do zmiany aktualnego stanu rzeczy i kształtu świata, w którym żyjemy.

W tej grupie zostały zdefiniowane trzy kompetencje:

Kompetencja 10.

Korzystanie z różnych źródeł informacji

Stworzenie środowiska edukacyjnego, umożliwiającego uczniom krytyczną analizę aktualnych problemów politycznych, etycznych, społecznych i kulturowych przy wykorzystaniu informacji z różnych źródeł, w tym mediów, roczników statystycznych i technologii informacyjno-komunikacyjnej.

Kompetencja 11.

Współpraca ze społecznością lokalną

Współpraca z odpowiednimi partnerami (np. rodzinami, organizacjami pozarządowymi, przedstawicielami społeczności lokalnej lub politykami) w celu stworzenia uczniom okazji do zaangażowania się w demokratyczne życie obywatelskie społeczności lokalnej.

Kompetencja 12.

Przeciwdziałanie wszelkim formom dyskryminacji

Strategie przeciwdziałania wszelkim formom uprzedzeń i dyskryminacji oraz promowania postaw antyrasistowskich.

Grupa D

Ewaluacja edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka

Ten zestaw kompetencji wymaga od nauczycieli przemyślenia i oceny istoty oraz skuteczności metod wykorzystywanych w realizacji edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka, rozważenia ich wpływu na kulturę i etos szkoły oraz praktykę dydaktyczną w poszczególnych klasach.

Opanowanie tych kompetencji daje możliwość odpowiedzi na pytanie, jak możemy to zrobić lepiej:

- na ile udało nam się zaangażować uczniów w procesy decyzyjne;
- na ile skutecznie udało nam się stworzyć okazję do uczenia mimowolnego poprzez modelowanie edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka, nie zaś nauczanie jej;
- na ile skuteczne – z punktu widzenia osiągnięć uczniów – okazało się przyjęte przez nas podejście dydaktyczne;
- czego jeszcze powinniśmy się nauczyć, by zwiększyć efektywność naszej pracy. ►

► **Kompetencja 13.**

Ocena zaangażowania uczniów w proces podejmowania decyzji

Oszacowanie, na ile uczniowie mają prawo zabierać głos w sprawach ich dotyczących, oraz stworzenie im możliwości uczestniczenia w procesach podejmowania decyzji.

Kompetencja 14.

Modelowanie wartości, postaw i zasad edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka

Prezentowanie wartości, postaw i zasad edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka, których:

- oczekuje się od młodzieży, np. aktywnej postawy obywatelskiej;
- spodziewać się należy u nauczycieli, np. uczciwych, otwartych i pełnych szacunku relacji z uczniami; demokratycznego stylu nauczania; angażowania uczniów w planowanie zajęć edukacyjnych oraz powierzenie im za nie części odpowiedzialności.

Kompetencja 15.

Ewaluacja metod nauczania oraz procesu uczenia się

Umiejętność i gotowość ewaluacji metod nauczania oraz procesu uczenia się, jak również wykorzystywania jej wyników do planowania rozwoju zawodowego w zakresie edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka.

Każdej grupie kompetencji poświęcono w publikacji odrębny rozdział, w którym zostały one szczegółowo omówione i opatrzone przykładami. Zamieszczono tabele poziomów opanowania poszczególnych kompetencji, które pomogą nauczycielom dokonać samooceny stopnia przyswojenia danej kompetencji, a tym samym określić obszary, w których można coś poprawić czy skorygować.

Dla pozostałych interesariuszy – decydentów, dyrektorów szkół, edukatorów, pracowników placówek doskonalenia i uczelni wyższych – przygotowano odpowiednie materiały pomocnicze.

Mamy nadzieję, że dzięki uwagom zawartym w książce nauczyciele poczują się gotowi do zajęcia się – często trudnymi i kontrowersyjnymi – zagadnieniami związanymi z edukacją obywatelską i edukacją o prawach człowieka i podejmą dalszy wysiłek tworzenia środowiska edukacyjnego, które przygotowuje młodych ludzi do odpowiedzialności, aktywności i obywatelskiego zaangażowania.

Na podstawie publikacji *Edukacja obywatelska i edukacja na rzecz praw człowieka...*, dzięki inicjatywie Ośrodka Rozwoju Edukacji, została wypracowana koncepcja programu doskonalenia kompetencji nauczycielskich

promującego edukację obywatelską oraz edukację o prawach człowieka w szkole. Program jest efektem rocznej współpracy ekspertek z różnych instytucji zajmujących się edukacją obywatelską i edukacją o prawach człowieka. Ma na celu włączenie edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka do codziennej praktyki szkolnej wszystkich nauczycieli. Udział w programie ma pomóc całym radom pedagogicznym w doskonaleniu 15 opisanych powyżej kompetencji istotnych dla efektywnej edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka. Zadaniem programu nie jest wyłącznie indywidualne doskonalenie nauczycieli, ale budowanie kompetencji zespołowych oraz wspólne, usystematyzowane i konsekwentne wprowadzanie „nauczania opartego na wzajemnym poszanowaniu, odpowiedzialności i współpracy”.

Ośrodek Rozwoju Edukacji w roku szkolnym 2013/14 zaprasza szkoły do udziału w rocznym programie, w którym wszyscy nauczyciele najpierw badają poziom kompetencji w zakresie edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka, a następnie współpracują z opiekunem-ekspertem, który podczas spotkań w szkole i kontaktów na platformie elektronicznej wprowadza radę pedagogiczną w tematykę poszczególnych grup kompetencji oraz pomaga zaplanować i realizować zadania je kształtujące ►

Wydział Edukacji Językowej ORE gorąco poleca lekturę publikacji *Edukacja mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w Polsce 2010–2011* opracowanej przez Beatę Machul-Telus oraz Martynę Majewską. Raport zawiera informacje o mniejszościach narodowych i etnicznych w Polsce, różnicach między nimi, regulacjach prawnych i zaleceniach międzynarodowych w tym zakresie.

Autorki opisały szkolnictwo mniejszości w Polsce, poczynając od typów szkół, obowiązującej ich podstawy programowej i wykorzystywanych podręczników, poprzez ich rozmieszczenie i sposoby finansowania, aż po strategię rozwoju.

[Publikacja do pobrania](#)

▶ zgodnie ze zdiagnozowanym poziomem. Ekspert towarzyszy radzie od etapu diagnozy aż do ewaluacji, wprowadza w kompetencje z poszczególnych obszarów, przygotowuje do realizacji zadania, podsumowuje wraz z radą całoroczną pracę. Na bieżąco monitoruje też realizację zadań z poszczególnych obszarów i poziomów.

samodzielnego kontynuowania pracy w dziedzinie edukacji obywatelskiej. Praca ustawiczna nad rozwojem kompetencji społecznych i obywatelskich zespołu nauczycielskiego jest podstawą trwałej demokratycznej kultury szkoły.

Serdecznie zapraszamy do współpracy zainteresowane ośrodki doskonalenia nauczycieli i szkoły! Więcej informacji na temat planowanych działań udzieli Olena

Styslavska, nauczyciel konsultant w Wydziale Rozwoju Kompetencji Społecznych i Obywatelskich Ośrodka Rozwoju Edukacji. Kontakt: olena.styslavska@ore.edu.pl

Olena Styslavska

(opracowała na podstawie: *Edukacja obywatelska i edukacja na rzecz praw człowieka jako zadanie wszystkich nauczycieli. Opis kompetencji nauczycielskich oraz sposobów ich rozwijania*)

Bibliografia

Bäckman E., Trafford B., (2007), *Democratic Governance of Schools*, Strasbourg: Council of Europe Publishing, Dziesiewska A., tłum., (2008), *Demokracja w kierowaniu szkołą*, Warszawa: CODN. | Birzúa C. i in., (2004), *All – European Study on Education for Democratic Citizenship Policies*, Strasbourg: Council of Europe Publishing. | Council of Europe, (2006), *Education for Democratic Citizenship and Human Rights. Programme of Activities (2006–2009), Learning and Living Democracy for All*, *Edukacja na rzecz demokratycznego obywatelstwa i praw człowieka, Program działań (2006–2009), Uczyć się i żyć w demokracji*. | Rada Europy, (2008), *Zalecenie 1849*. | Rada Europy, (2010), *Karta Edukacji Obywatelskiej i Edukacji o Prawach Człowieka Rady Europy*.

Olena Styslavska

Pracuje w Ośrodku Rozwoju Edukacji jako nauczyciel konsultant w Wydziale Rozwoju Kompetencji Społecznych i Obywatelskich. Edukator i trener Rady Europy. Koordynuje i realizuje projekty w obszarze edukacji obywatelskiej, edukacji o prawach człowieka i edukacji międzykulturowej.